

ВІДГУК

офіційного опонента, доктор педагогічних наук, професора, завідувача кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету Сущенка Андрія Віталійовича на дисертацію Рибалка Петра Федоровича «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами

Актуальність представленого дослідження визначається тим, що на початку 20-х років ХХІ століття українці поступово звикають до нових реалій інформаційного суспільства, в яких наші діти більшість вільного часу проводять біля екранів власних персональних комп'ютерів, а формування фізично та психічно здорової нації на фоні соціально-політичних та економічних негараздів стає серйозною проблемою. Можливість її розв'язання більшість фахівців пов'язують з необхідністю модернізації діяльності вчителів фізичного виховання загальноосвітніх шкіл, де поки все ще існують великі резерви розвитку гармонійної та всебічно розвиненої особистості.

В цих умовах зростає роль якісної професійної підготовки нового покоління професіоналів в галузі фізичної культури, які зможуть подолати імідж „другосортності“ та меншовартості професії вчителя фізичного виховання в школі, який останнім часом заподіяв великої шкоди розвитку фізичній культурі наших громадян. Провідні фахівці національної академії педагогічних наук і спеціалізованих фізкультурно-спортивних та педагогічних вишів, представлені в тексті дисертації, підтверджують цю думку.

Як стверджує автор поданої до розгляду дисертації, потреба в оновленні теоретико-методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання з акцентом на їх можливості створювати фізкультурно-оздоровче середовище в ЗЗСО має актуально-перспективний характер.

У контексті зазначеного дисертація П. Ф. Рибалка, що присвячена обґрунтуванню теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти сприяє узагальненню та екстраполяції позитивного історичного досвіду в умовах реформування системи вищої освіти.

Важливо відзначити, що означене дослідження здійснювалося у межах кількох наукових тем, виконаних на замовлення МОН «Підвищення рівня здоров'я і фізичної підготовленості різних груп населення засобами фізичної культури» (номер державної реєстрації 0111U005736) та «Теоретичні і методичні основи фізкультурної освіти різних груп населення» (номер державної реєстрації 0116U000900) на базі Навчально-наукового інституту

фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка та теми зведеного плану НДР сфери освіти, науки та інноватики «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (№ 0117U004904, 2014-2017 рр.) на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується результатами дослідження, здійсненого дисертантом і, в цілому, не викликає сумнівів.

Про це свідчить аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій автора. Дисертаційне дослідження має відповідну теоретико-методологічну основу (філософського, загальнонаукового та конкретно-наукового рівнів). Наукова робота ґрунтуються на належній джерельній базі.

У списку використаних джерел 682 найменування, з них 39 іноземною мовою.

Представлені в дослідженні теоретичні та фактичні матеріали застосувалися при викладанні курсів «Організація фізкультурно-оздоровчого середовища освітньої установи», «Курс фізичного виховання підлітків у літньому наметовому таборі», «Самостійне оздоровче тренування», зміст яких коротко увиразлено в навчально-методичних посібниках: «Мандрівки веселковою країною», «Самостійне оздоровче тренування», «Наскрізна програма практик для студентів спеціальності 014.11 Середня освіта. Фізична культура», «Професійно-прикладна фізична підготовка», «Особливості та перспективи розвитку сфері фізичного виховання».

Результати дисертаційної роботи впроваджено у практику роботи різних закладів вищої освіти України: Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 768 від 26.11.2019 р.), Донецький національний університет імені Василя Стуса (довідка № 136/01-13/01.13 від 10.03.2020 р.), Ізмаїльський державний гуманітарний університет (довідка № 1-7/120 від 26.02.2020 р.), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (довідка № 11/20 від 27.02.2020 р.), Класичний приватний університет (Запоріжжя) (довідка № 131 від 28.02.2020 р.), Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (довідка № 01-11/596 від 11.03.2020 р.), Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка № 7 від 02.03.2020 р.), Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (довідка № 953 від 11.03.2020 р.), Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (довідка № 01/10-222 від 11.03.2020 р.), Хмельницький національний університет (довідка № 9 від 13.02.2020 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Практичні напрацювання, одержані в дисертаційному дослідженні, можуть знайти використання у процесі складання навчальних планів, програм, підручників і навчальних посібників, розроблені методичних матеріалів, що підтримують різні форми навчання (очна, заочна, дистанційна) майбутніх учителів фізичної культури. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у системі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти, у навчанні нормативних та варіативних курсів та спецкурсів у галузі ФКіС, підготовці кваліфікаційних (курсовых, дипломних та магістерських) робіт.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом

Заслуговує на увагу ретельна розробка структури дисертаційної роботи, яка зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі чітко визначено мету дослідження, його завдання, об'єкт і предмет, розкрито концепцію і теоретико-методологічні основи.

Теоретично вагомим, на нашу думку, є матеріал першого розділу роботи – «**Підготовка майбутніх учителів фізичної культури в теорії професійної освіти**», в якому автором здійснено теоретичний аналіз розробленості проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, узагальнено практичний досвід професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закордонних і вітчизняних закладах вищої освіти щодо організації фізкультурно-оздоровчого середовища.

За результатами узагальнення результатів наукових розвідок у сфері професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту встановлено, що:

– фізична культура має розглядатися як складова загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості; освіта в галузі фізичної культури – це засвоєння людиною в процесі навчання необхідних в житті рухових умінь, навичок і пов'язаних з ними знань, що мають вагоме значення для раціонального використання нею своїх фізичних можливостей у життєдіяльності;

– важливою особливістю фізичного виховання є його спрямованість на всебічне (фізичне, психічне, духовне і соціальне) вдосконалення людини, що цілком відповідає стародавнім уявленням про гармонійно розвинену особистість, яка поєднує „духовне багатство, моральну чистоту й фізичну досконалість”. При цьому фізичне здоров'я є станом, в якому кожний орган людського організму функціонує на повну потужність та перебуває в ідеальній гармонії з усім тілом; психічне здоров'я є станом, в якому особа почувається

вільно у навколоишньому середовищі; соціальне здоров'я є станом, в якому можливості особи для участі в соціальному житті є оптимальними для неї; духовне здоров'я є станом, в якому свідомість особи (майбутнього фахівця), його життєва самоідентифікація та ставлення до власних здібностей і можливостей у порівнянні з власними ідеалами та світоглядом є найліпшими;

– важлива роль в освітньому процесі ЗЗСО належить вчителю фізичної культури, діяльність якого зорієнтована на активне пропагування здорового способу життя, тому серед провідних функцій учителя фізичної культури виділено оздоровчу і виховну. Водночас професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури слід розглядати як неперервний процес набуття студентами необхідного рівня освіченості (одержання знань, напрацювання вмінь і навичок, розвиток професійно і соціально значущих якостей, формування ціннісних орієнтацій і первинного досвіду діяльності, що забезпечує готовність до виконання трудових функцій).

На підтримку й позитивну оцінку в рецензований дисертації заслуговує і другий розділ – «Організація фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти у результатах професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури» - в якому визначено сутність і структуру ключових дефініцій дослідження („ фізкультурно-оздоровче середовище закладу загальної середньої освіти”, „готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти”), розроблено критерії та показники, на основі яких охарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

У структурі фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти виділені три компоненти: технологічний (комплекс різного роду діяльності, спрямованої на навчання і розвиток фізичного, духовного, психічного і соціального здоров'я суб'єктів освітнього процесу на принципах НУШ), інформаційно-комунікативний (інформаційна підтримка освітнього процесу в галузі здоров'язбереження, зокрема дидактичні матеріали, освітні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення, реальна та віртуальна взаємодія учасників освітнього процесу), матеріальний (сукупність предметних і програмно-технічних засобів, які забезпечують підтримку заходів, спрямованих на формування і розвиток фізичного, духовного, психічного і соціального здоров'я суб'єктів освітнього процесу).

Встановлено, що готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації ФОС ЗЗСО серед іншого передбачає і застосування в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти педагогічно вивірених і апробованих освітніх методик, орієнтованих на здоров'язбереження. При цьому важливою є їхня цілісна інтеграція в освітній процес певної вікової групи і закладу освіти загалом разом зі створенням особливого середовища як сприятливого життєвого простору, де передбачено оптимальний руховий режим, системний підхід до формування ціннісного ставлення до власного життя та життя і здоров'я інших, мотивації до здорового способу життя, свого

та інших, дотримання доброзичливих професійних взаємин між усіма учасниками освітнього процесу, залишаючи дитину центром усіх освітніх впливів.

За результатами структурно-логічного аналізу феномену „готовність майбутніх вчителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО” визначено чотири його структурні компоненти: мотиваційно-особистісний (окреслює професійну вмотивованість організувати ФОС ЗЗСО та ступінь інтересу до такого виду професійної діяльності); когнітивний (характеризує рівень знань в галузі фізичної культури і спорту, педагогіки, психології, валеології та знань про шляхи їх використання для організації ФОС ЗЗСО); процесуальний (характеризує рівень методичних і технологічних умінь з організації дієвого ФОС ЗЗСО на принципах НУШ); рефлексивний (характеризує рівень критичності по відношенню до власної діяльності з організації ФОС ЗЗСО та уміннями самоаналізу і аналізу діяльності інших, що зорієнтована на ефективну організацію ФОС ЗЗСО).

Цілісністю характеризується й третій розділ – « Теоретичні основи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти»

У відповідності до розробленої концепції дослідження у розділі обґрунтовано методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, які крізь призму системного підходу (поділ складних явищ дійсності на частини; визначення способів організації окремих частин системи в єдине ціле), синергетики (процес професійної підготовки має бути відкритою системою і складатися з підсистем, між якими відбувається постійний обмін інформацією; самоврядування і саморозвиток підсистем здійснюється під впливом внутрішніх чинників освітнього середовища) і праксеології (сприйняття способів діяльності з погляду їх практичних властивостей та ефективності) увиразнюють взаємний зв’язок і взаємодію різних наукових підходів, серед яких провідними виступають цілісний (як основа для взаємно пов’язаної діяльності викладачів і майбутніх учителів фізичної культури, для цілісної системи їхньої підготовки, для обґрунтування завдань, змісту та його структури, проєктування та проведення теоретичного та практичного навчання), професійно особистісний (для диференціювання змісту навчання, засобів, форм і методів організації освітньої діяльності, врахування особистісних та індивідуальних особливостей студентів, рівня їхньої ціннісно-мотиваційної та інтелектуальної готовності до професійного навчання, самоосвіти, самовиховання та саморозвитку), діяльнісний (як основа для організації роботи викладачів і студентів у єдності концептуально-стратегічної, організаційно-проєктуальної та процесуально-операційної складових освітнього процесу, обґрунтування умов ефективної професійної підготовки до певного виду діяльності), редукційний (для запровадження інноваційних видів рухової активності, що вимагає від учителя фізичної

культури системи базових знань про особливості антропометричного розвитку учнів та його співвідношення із допустимими фізичними навантаженнями), середовищний (як спосіб побудови освітнього процесу, в якому акценти в діяльності викладача зміщаються з активного впливу на особистість того, хто навчається, в галузь побудови середовища освітньої установи як сукупності умов і можливостей, що містяться в соціокультурному оточенні для саморозвитку і самовираження особистості засобами масового спорту) та холістичний (як основа сприйняття стану тілесного, душевного і духовного благополуччя, яке дає можливість людині, повністю реалізуючи свій особистісний і фізичний потенціал, найкращим чином вирішувати життєві та професійні завдання, сприяє підтриманню оптимальної працевдатності та соціальної активності при максимальній тривалості життя) як основу такої підготовки.

У моделі педагогічної системи професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО передбачено діагностику результатів професійної підготовки, яка базується на розроблених критеріях і показниках, що дають змогу визначити рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО (інтуїтивний, репродуктивний, усвідомлений, творчий).

У четвертому розділі «Практичні основи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти» - Обґрунтовано педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО:

1) модернізація змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури через висвітлення сутності феномена „фізкультурно-оздоровче середовище ЗЗСО”, здоров’язбережувальних та здоров’яформувальних технологій;

2) створення інформаційно-освітнього середовища ЗВО як базису для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації ФОС ЗЗСО;

3) використання у спортивній підготовці – інноваційних видів рухової активності, у валеологічній підготовці – інформаційних технологій і засобів, у психолого-педагогічній підготовці – практичних тренінгів і майстер-класів з урахуванням здоров’язбережувальних практик на засадах НУШ.

Доведено позицію, що інформаційно-освітнє середовище ЗВО має стати основною не лише для професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, а й моделлю побудови іншого середовища, фізкультурно-оздоровчого, які є структурно подібними. Кожне з них передбачає наявність змістової складової, яка включає інформаційні матеріали: (методичні, науково-популярні, наукові); технологічної складової, яка інтегрує в собі засоби комунікації, ІТ-технології, технології навчання тощо; організаційної складової, яка обумовлює досягнення мети через детермінованість і водночас відкритість освітнього процесу. Провідною відмінністю є зорієнтованість

середовища: якщо перше покликане надати якісну професійну підготовку, то друге має на меті формування і збереження здоров'я молоді.

Показано, що трансформація змісту підготовки майбутніх учителів фізичної культури відбувається за рахунок удосконалення навчальних програм та введення розроблених нами авторських спецкурсів за вибором студентів „Організація фізкультурно-оздоровчого середовища освітньої установи”, „Курс фізичного виховання підлітків у літньому наметовому таборі”, „Самостійне оздоровче тренування”. Зміст цих навчальних дисциплін відображені у навчально-методичних посібниках: „Мандрівки веселковою країною”, „Самостійне оздоровче тренування”, „Наскрізна програма практик для студентів спеціальності 014.11 Середня освіта. Фізична культура”, „Професійно-прикладна фізична підготовка”, „Особливості та перспективи розвитку сфери фізичного виховання”.

Відзначено спрямованість форм та методів навчання майбутніх учителів фізичної культури на інноваційну рухову активність через домінування цілісно-розділеного методу навчання з урахуванням принципів кінезіологічної спрямованості, можливість вузько спрямованого розвитку і вдосконалення окремих м'язових груп, рухових якостей та вплив на якості особистості, перетворення природних рухів у інноваційні форми, можливість ускладнювати вправи, активізацію занять за рахунок використання музики, комунікативного ефекту групових вправ і масових виступів, можливість чіткого регулювання навантажень різного характеру, поєднання гімнастичних вправ з іншими видами спорту, розвиток сміливості у виконанні вправ.

У п'ятому розділі «Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти» – впроваджено та експериментально перевірено ефективність педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Презентовано результати педагогічного експерименту, який проводився у чотири етапи. На першому етапі проаналізовано педагогічні, філософські й психологічні праці вітчизняних та зарубіжних учених, у яких відображені основні напрями проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, методологічні засади, мету й завдання дослідження. Окреслено основні поняття щодо досліджуваної проблеми, теоретично обґрунтовано особливості проєктування фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Особлива увага приділялася врахуванню можливостей інформаційно-освітнього середовища ЗВО через використання електронних освітніх ресурсів. На перших курсах під час навчання фахових дисциплін активно використовувалися електронні навчальні матеріали, студенти залучалися до роботи науково-методичних семінарів, тематика яких була пов'язана з використанням інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх

вчителів фізичної культури та урахуванні впливу ІКТ на здоров'я молоді. На третьому-четвертому курсах підготовки студенти активно вели наукові пошуки у проблемних групах, результати цієї роботи представляли на науково-методичних конференціях, збільшилася частка курсових проєктів, пов'язана з використанням ІКТ, їх результати крім офіційних захистів проходили апробацію під час звітних студентських наукових конференцій.

Позитивно оцінюючи отримані результати дослідження, їх наукову новизну та практичну значущість, необхідно відзначити дискусійні положення дисертації та **окремі зауваження:**

1. Серед 4 сформульованих у вступі генеральних суперечностей, що визначають проблему дослідження, лише 3 стосуються безпосередньо об'єкту дисертаційної роботи – процесу підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

2. У першому розділі Петро Федорович доволі часто виходить за межі теоретичних і практичних проблем дослідження, поринаючи в ретроспективні описи систем фізичної культури в рабовласницьких суспільствах та інші другорядні деталі, що не мають особливого значення для досягнення мети дисертації.

3. Важко погодитися з окремими термінологічними висновками автора, зокрема із визначенням понятійного конструкту «Фізичне здоров'я», який, на думку Петра Федоровича, є «станом, при якому кожний орган людського організму функціонує на повну потужність та перебуває в ідеальній гармонії з усім тілом. Так само дискусійним вважаємо розуміння феномену «психічне здоров'я», як стану, при якому індивідуум відчуває повне благополуччя й почуває себе вільно у навколишньому середовищі.

4. Некоректно названо підрозділ 5.1. Вважаємо, що питання стану розробленості проблеми автором вже досить грунтовно представлено у попередніх підрозділах.

5. Висновки до дисертації в деяких моментах виглядають як звіт про виконану роботу, що ускладнює точність сприйняття отриманих наукових результатів.

Принагідно зазначаємо, що докторська дисертація - це велика творча робота, і автор має право подавати її до захисту й захищати в тому варіанті, який вважає завершеним і довершеним.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях

Основні теоретичні положення і висновки дослідження представлено в 41 публікації (із них 19 – одноосібні): 1 монографія одноосібна, 1 колективна, 21 стаття у наукових фахових виданнях України, з яких 8 індексується міжнародною наукометричною базою Index Copernicus, 2 статті у періодичних закордонних виданнях, які індексуються у Scopus та Index Copernicus, 5 навчально-методичних посібників, 11 матеріалів апробаційного характеру.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Інформація про головні ідеї, що виносяться на захист, подаються тут стисло, науково, дають повне уявлення про постановку проблеми та її розв'язання.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та наукове розв'язання проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти шляхом обґрунтування, розробки та експериментальної перевірки ефективності відповідної педагогічної системи, яка базується на сутності феномену „фізкультурно-оздоровче середовище закладу загальної середньої освіти” і передбачає результатом готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Висновок

Проведений аналіз дає підстави зробити загальний висновок, що за актуальністю, змістом, сукупністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю, достовірністю та повнотою висвітлення їх у публікаціях дисертаційна робота «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, є завершеним, цілісним дослідженням вагомої наукової проблеми, яке відповідає вимогам сформульованим упп. 9, 10, 12, 13, 14 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Рибалку Петру Федоровичу наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету

А.В. Сущенко

Перший проректор

Класичного приватного університету

О.В. Покатаєва



ПІДПІС *А.В. Сущенко* засвідчує
Начальник відділу управління персоналом
Класичного приватного університету
А.В. Сущенко " " 20 р.
підпис